

Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 6(2005)2, 153–164

KÖNYVSZEMLE

Kopp Mária – Berghammer Rita (szerk.): **Orvosi pszichológia**

Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2005, 636 oldal, ára: 7200 Ft
ISBN 963 2429 04 4

A kósi Hippokratész azzal érdekelte ki a *nagy* melléknevet, hogy az orvostudomány történetében először fordult határozottan szembe a gyógyító szentélyekben – aszklépieonokban – folyó mágikus szertartások által végzett gyógyításokkal. Habár azokban sok tapasztalatot, népi gyógymódot alkalmaztak, az orvosi tudás mégsem haladta meg a jó szándékú kurzuslás szintjét. Mindezekkel szemben Hippokratész új álláspontja az volt, hogy a betegséget maga a természet, a beteg szervezet igyekszik gyógyítani, abban az orvos fő feladata, hogy gondos megfigyelésekre támaszkodó tapasztalati tudással a gyógyító igyekezetnek testi és szellemi segítőtje legyen. Az orvosi hivatásról és magatartásról írja a *Corpus Hippokratikumban*: „az orvosi hivatás a hivatások legnemesebbje, de csak akkor, ha azt jól képzett, jellemes és az emberi testet és szellemet ismerő orvos gyakorolja”. Más kérdés természetesen, hogy a nedveken alapuló, azok megfelelő arányainak felborulását hirdető orvosi tevékenységnek mennyi köze volt a helyes orvosláshoz, az azonban tény, hogy az embert mint személyiséget és annak betegségét már egy meghatározott rendszerben szemlélte.

Több ezer év múlva, a 20. században kialakult egy önálló interdiszciplináris tudomány, az orvosi pszichológia. Az orvostudomány és a pszichológia viszonya, egymásra utaltsága és kapcsolata régóta foglalkoztatta és olykor heves vitákra készítette az érintetteket, napjainkban azonban egyre határozottabban rajzolódik ki, hogy a kérdés nyugvóponttra került, a két önálló tudományterület megtalálta a találkozási pontokat, és ennek eredményeként létrejött egy új tudományág. Ennek egyik ékes bizonyítéka a Dr. Kopp Mária és Dr. Berghammer Rita által szerkesztett *Orvosi pszichológia* egyetemi tankönyv.

Korunkat a szorongás korának is szokták nevezni. Sajnos közeli és távoli történelmünk társadalmi eseményei igen sok okot szolgáltatottak. Felgyorsult világunkban a ránk zúduló információk egyre jobban terhe-

lik az azokra többnyire felkészületlen egyént. Az ember nyitott és bizonytalan világban él, aggódik élet és halál, egészség és betegség, barátság és konfliktus, háború és katasztrófa miatt. Tapasztalhatjuk, hogy életünk mennyire függ a tudomány és technika eredményeitől, a folyamatosan és egyre nagyobb mértékben változó természetes és szociális környezetünktől. A feladat egyértelmű: meg kell őrizni az emberiség kulturális sokféleségét, a történelem távlatait, a kommunikáció és a megértés képességét, valamint belsőleg is erőssé kellene tenni a globalizálódó társadalmat. A gazdaság- és a politikatudomány azonban egyedül nem képes megoldani ezt a feladatot. A tudományterületeket egyenrangúnak tekintve interdiszciplináris együttműködésre van szükség. Ezért is keressük folyamatosan a megfelelő tudományterületeket, amelyek lehetőséget adnak a lélektani folyamatok társadalom- és egészségtudományi összefüggéseinek és azokon keresztül a betegségekkel való kapcsolatának feltárásához. Ennek minden bizonnyal egyik alaptudománya az orvosi pszichológia.

A 14 fejezetre tagolódnó tankönyv az érintett tudományterület legfrissebb, a gyakorlat próbáját is kiálló kutatási eredményeire támaszkodik, azaz kifogástalan szerkezeti felépítésben az orvosi pszichológia sokirányú kérdéskörének átfogó ismeretét adja.

Az 1. és 2. fejezet bemutatja az orvosi pszichológia helyét az orvosképzésben. Rendszerezi a kérdéskört tárgyaló legjelentősebb elméleti, filozófiai és tudománytörténeti állásfoglalásokat. Foglalkozik azokkal az alapvető jelenségekkel, melyek befolyásolják az egészségi állapotot, a betegségek kialakulását, lefolyását. Külön kiemelném a krónikus betegségek szakszerű ellátásához kitüntetetten fontos pszichológiai ismeretek és készségek megszerzésének részletes tárgyalását és a biopszichoszociális modell bemutatását, mint a betegségfolyamatok komplex elemzési módszerét.

A 3. fejezet a legfontosabb pszichés alapfunkciókat és azok központi idegrendszeri összefüggéseit taglalja. Részletezi a motiváció szerepét a különböző magatartásformákban, a gondolkodás és intelligencia, a genetikai és a környezeti tényezők kapcsolatát.

A 4. fejezet a fejlődéslélektan általános ismérveivel, a gyermekkorban jelentkező pszichoszomatikus zavarokkal, valamint a serdülőkor jellegzetes orvosi pszichológia kérdéseivel foglalkozik.

Az 5. fejezet a személyiségelméleteket és a személyiségzavarokat taglalja, és kiemeli, hogy a személyiségzavarok, mint hibás alkalmazkodást eredményező személyiségvonások később krónikus alkalmazkodási zavarokhoz vezetnek.

A 6–7. fejezet a hivatás és személyiség összefüggéseit, az orvos és beteg kapcsolatát taglalva rámutat arra, hogy az orvosképzés és az orvosi

hivatás gyakorlása milyen mentális problémák forrása lehet. Felhívja a figyelmet az orvosszerep testi és lelki kockázataira, valamint korai felismerésük fontosságára. Kiemelten részletezi az orvosi szocializáció kérdését, bizonyítva, hogy a terápiás kommunikáció az orvos és a beteg között olyan többdimenziós, kapcsolatközpontú, összetett interakció, melyben az alá-fölrendeltségi jogviszony helyett a mellérendeltségi orvos–beteg kapcsolat, az ún. partneri viszony működik hatékonyabban.

A 8. fejezet az egészséglélektan köré csoportosul. A mai magyar valóságban a pszichés eredetű zavarok a népesség nem kis százalékát érintik, és méltán követelhetnek helyet az ún. népbetegségek sorában. A megelőzés természetesen nem lehet más, mint a testi-lelki és társas egészség megőrzése. A kérdéssel és a helyreállítás lehetőségeivel részletekbe menően foglalkozik.

A 9. fejezet a tudományterület új irányvonalát, a pszichoneuroimmunológiát mutatja be. Képet kapunk arról, hogy az érzelmi állapotváltozások distresszhatásával kóros eseménysor következik be az immunfolyamatokban is, a pszichológiai, mentális és viselkedészavarokat tehát objektív elváltozások is kísérhetik.

A 10. fejezet a pszichoszomatika, a magatartásorvoslás alapjait mutatja be. A pszichés tényezők számos kóreredet kialakulásában fontos szereppel bírnak, a gyakorló orvostól azok ismerete elvárható. A 11. fejezet az orvos mindennapi gyakorlatában különös jelentőségű területtel, a haldoklás és a gyász lélektanával, a gyógyíthatatlan és a haldokló betegek pszichés gondozásának kérdéseivel foglalkozik, ismertetve a gyász által kiváltott természetes és az attól eltérő reakcióformákat, valamint a segítségnyújtás lehetőségeit. A következő (12.) fejezet a pszichoterápia alapelveit, lehetőségeit, a farmakoterápiával való kapcsolatát vázolja fel.

A 13. fejezet bemutatja, hogy a munkatevékenység az életminőség és az önmegvalósítás lényeges összetevője. Modern világunkban valószínűleg egyik fő megbetegedési – testi és lelki – rizikófaktor a munkahelyi túlterhelés és kimerülés. A kialakuló kórképekkel a munkatudományi pszichoszomatika foglalkozik.

A 14. fejezet összefoglalja azokat a gyakorlatban használt módszereket, amelyek a különböző csatornákon szerzett információk egységes rendszerbe történő összegzését teszik lehetővé.

A kötet végén fogalomtár és részletes irodalomjegyzék biztosítja az ismeretek további elmélyítését, illetve egy-egy szakterületen történő újabb ismeretek szerzését.

Őszintén meg kell mondanom, hogy a könyv elolvasása után változtatnom kellett azon a korábbi véleményemen – mentségemül szolgál, hogy e tudományterületen ismereteim felületesek –, hogy az orvosi pszi-

chológiát nem objektíven, a logikai szükségszerűség mércéje szerint ítélem meg. Személy szerint én most sokkal kényelmesebben érzem magam, mert egy mélyebb szintű ismeretanyag birtokosa lettem ezen a tudományterületen.

Az orvosi pszichológia tudománya – természetéből adódóan – a magyarázatokat a szerzett tapasztalatokkal összevetve újra és újra próbára teszi, ezért tudományos elemzését olyan ismeretekre építi, amelyek minden újabb információt beépítenek tudásanyagukba, vagy a régieket szükségképpen módosítják egy új szempontból történő értékeléssel. Az ember ellenállhatatlanul hiszi, hogy valamiféle kitüntetett viszony fűzi a világegyetemhez. Nehezen tudok megbirkózni azzal a gondolattal, hogy a mostani univerzum egy olyan állapotban fejlődött ki, amely tulajdonképpen idegen számunkra, és hogy olyan jövő elé néz, amelyben olyan körülmények fognak kialakulni, amelyek kitörölnek belőle minden életet. A könyv olvasása bennem éppen az ellenkezőt tudatosította, történetesen azt, hogy minél áttekinthetőbbnek mutatkozik az emberi pszichikum, annál céltudatosabb lehet a jövőkép.

A tankönyv igényes tartalmával analóg annak diadaktikai elve. Az egymásra épülő tárgyköröket figyelemre méltó címek, a lényegi mondanivalót kifejező alcímek és összefoglalások emelik ki. Mindezekhez a szerzők szemléletes – fekete-fehér és színes – ábraanyagot és egyéb illusztrációt adaptáltak, vagy válogattak saját gyűjtésükből. A munka legnagyobb erénye az igényesség. A fejezetek szerzői az egymásra épülő tárgykörökben a legkorszerűbb alapismereteket vonultatták fel, mindezt tömören, közérthetően, olvasmányosan, egységes szerkezetben – amiért elsősorban a szerkesztést kell dicsérni.

Azt hiszem, mindez csak úgy volt elérhető, hogy a szerzők mindegyike területének avatott ismerője és művelője – valószínűleg alapelvekben azonos nézeteket is valló szakemberek. Ettől az olvasó számára a könyv nem „legyűrendő kásahegy”, hanem valódi „vezérfonal”, amivel kivezetik az orvosi pszichológia labirintusából a tudásszomjból és kíváncsiságból odatévedt olvasót. A másik ok, amitől jó a könyv, az a „szikárság”. Minden benne van, ami kell, és semmi sincs benne, ami megzavarhatná az olvasó tisztánlátását. Úgy érzem, hogy a könyv szerzői nem csak tudták, hanem módszertanilag is értették az orvosi pszichológiát. A könyv jó; attól élvezetes olvasmány, hogy didaktikus. Ez annyit jelent, hogy létezik olyan rendszerezés, amelyet az olvasó összefüggéseiben már egyszeri olvasáskor meg tud érteni. A tudományterület összetett és részletgazdag, ezért az olvasónak a fentiekre ugyancsak szüksége lehet. Meggyőződésem, hogy biztos reményünk van arra, hogy az orvostudomány már végérvényesen és szervesen beépíti az orvosi pszichológiát.

Összegezve megállapítható, hogy az új tankönyv, e sokszerzős mű újszerűsége és értéke döntően komplexitásában rejlik. Igényessége nem csak korszerű ismeretanyagában, felfogásában mutatkozik meg, hanem empirikus, lexikális anyagában is. Ez utóbbi azonban csak annyit nyújt, amennyire az olvasónak ma mindenképpen szüksége van.

A Medicina Könyvkiadó a tőle megszokott reprezentatív kiadványával ismét kiemelkedő alkotást nyújt az olvasónak. Külön, ismételt említést érdemel a kitűnő ábraanyag. A könyvet méltán soroljuk a kitűnő munkák közé. Rendkívül fontos interdiszciplináris, szemléletformáló forrásanyag a graduális és a posztgraduális képzésben egyaránt. Kétségtelen, hogy a 2005. év egyik sikerkönyvéről van szó.

Végezetül köszönöm a felkérést, az olvasás élményét, és ajánlom a könyvet mindenkinek, aki szereti a jót, az okosat és az esztétikusan szépet is. Ez utóbbit szolgálják Kass János szemet-lelket gyönyörködtető, magas művészi színvonalú grafikái.

Dr. Sótonyi Péter

Semmelweis Egyetem, Igazságügyi Orvostani Intézet
1091 Budapest, Úllői út 93.
E-mail: sotpet@igaz.sote.hu

Bernhard Strauß – Uwe Berger –Jürgen von Troschke – Elmar Brähler (Hrsg.): **Lehrbuch Medizinische Psychologie und Medizinische Soziologie. Ein praxisorientiertes Lehrbuch**

Hogrefe-Verlag, Göttingen, 2004, 740 oldal, ára: EUR 49.95
ISBN 3-8017-1032-7

Az orvosi pszichológia gyakorlati vonatkozásaival foglalkozó tankönyv már évekkel ezelőtt felkeltette figyelmemet, online katalógusokban ugyanis már hosszabb ideje hirdették a most megjelent kötetet. A megjelenés nehezen magyarázható késlekedése az elmúlt év során vált érthetővé, amikor kiderült, hogy Németországban az orvosi pszichológia tematikája és oktatása – a többi alaptárgy oktatásához hasonlóan – alapos változáson ment át.

Az orvosi képzés törvényi szabályozásának (Ärztliche Approbationsordnung) friss változása kapcsán nagyobb hangsúlyt kapnak az alapképzésben a pszichoszociális ismeretek és kompetenciák. Az alaptárgyak tananyagának kidolgozása során fokozottabban törekszenek az ismeretek integrálására. Így a korábbi orvosi pszichológia és szociológia tan-

könyvek egy kaptafára készült 9+2-es felépítése (9 fejezet orvosi pszichológia + 2 orvosi szociológia) helyett jelen kötetben (és az utóbbi évben megjelent hasonló témájú tankönyvekben) egységes pszichoszociális megközelítésben gondolkodó, integrált fejezeteket találunk. A három nagy fejezet közül az első a betegségek keletkezésének és lefolyásának pszichoszociális aspektusaival foglalkozik, a második az orvosi tevékenység pszichológiai és szociológiai szempontjait tárgyalja, majd a záró fejezet az egészségfejlesztés és -megőrzés témáját ismerteti.

A kötet szerkesztői közel 50 szerzőt nyertek meg az egyes témakörök megírására, így az adott területek vonatkozásában a legfrissebb ismereteket is ötvöző összefoglalókat olvashatunk.

Az egészség-betegség pszichoszociális aspektusait bemutató részben a különböző egészség- és betegségmodellekről olvashatunk, a pszichodinamikustól a biológiaián át a szociológiai modellekig. Ezt egy részletes fejezet követi a módszertani alapismeretekről: a hipotézisalkotás, operacionizáció, vizsgálattervezés, adatfelvételi és értékelő módszerek kérdéseiről. Zárásként az orvosi pszichológia és szociológia elméleti alapjait tárgyalja a könyv: a fejezet íve a biológiai alapoktól kezdve a tanulással, kognícióval, az emóciókkal, motivációval, a személyiséggel, a fejlődéssel, szocializációval kapcsolatos alapvető ismereteken át a szociodemográfiai és kulturális vonatkozások bemutatásáig terjed.

A második részt az orvos-beteg kapcsolat szerepelméleti és kommunikációs sajátosságait bemutató fejezet nyitja. Ezt követi az orvosi beszélgetés és a testi vizsgálat pszichológiai aspektusait tárgyaló fejezet. Majd olvashatunk az orvosi diagnosztizálás és a döntések pszichológiájáról, az ehhez kapcsolódó döntési konfliktusokról és hibalehetőségekről, minőség-biztosítási kérdésekről.

Az orvosi intervenciókat összefoglaló fejezet egy hierarchikus modellt mutat be a legáltalánosabb orvosi tanácsadás szintjétől a betegoktatási tevékenységen keresztül a szűkebb értelemben vett orvosi pszichoterápiáig.

Az ezt követő újszerű fejezet részletesen tárgyalja az orvosi pszichológia néhány specifikus gyakorlati alkalmazását. Olvashatunk az intenzív és sürgősségi ellátás pszichológiai vonatkozásairól, az onkológiai területről, nőgyógyászati, genetikai tanácsadási kérdésekről, valamint a halál és gyász témaköreiről. A sor nyilván hosszan folytatható lenne, de a szerkesztők érezhetően az utóbbi évben Németországban legintenzívebben kutatott területeket vették be a válogatásba.

A második részt a német egészségügy pszichoszociális szempontokat előtérbe helyező tárgyalása zárja.

Az utolsó – s az első kettőnél valamivel rövidebb – rész a prevenció különböző szintjeinek bemutatásával kezdődik. Részletesen olvashatunk a prevenció és a rehabilitáció során alkalmazott pszichoszociális inter-

venciós módszerekről, az egészségnevelés, a magatartásváltoztatás, a szocioterápia, az önsegítő csoportok és az ápolás kérdéseiről.

A kötet záró része közel 40 oldalas irodalomjegyzéket tartalmaz (a tárgy részletes német, valamint – kisebb súllyal – legfontosabb nemzetközi irodalmát). Ezt követően a szerzőgárda rövid bemutatása és az elérhetőségek közzétele következik, majd egy részletes tárgymutató teszi tankönyv- és kézikönyvszerűen használhatóvá a kötetet.

A tankönyv didaktikai felépítése a korszerű tankönyvek ismérveit mutatja. A széljegyzetekben a szöveg mondandójának rövid összefoglalóit olvashatjuk. A tartalmat jól megválogatott ábraanyag és összefoglaló táblázatok illusztrálják. Talán a könyv hangsúlyozott gyakorlati jellegéhez képest kevés az esetismertetés, bár a szerzők mérsékletessége mögött sejtethető, hogy a pszichoszociális megközelítés szempontjaira egyelőre inkább érzékenyíteni szeretnék az alapképzésben tanuló medikusokat.

Jelen tankönyv – a többi német tankönyvhöz hasonlóan – tartalmában az egységes vizsgakövetelmények hatását tükrözi (Gegenstandskatalog für die Ärztliche Vorprüfung, amit az orvosi vizsgakérdések kidolgozását végző intézet ad ki rendszeresen, minden vizsgatárgy számára). Míg azonban az aktuális tankönyvek többsége szinte kizárólag a sikeres vizsgára készíti fel a hallgatókat (hasonlóan a magyar nyelvvizsgára felkészítő könyvekhez), addig a jelen kötet tartalmában messze túlmutat ezen a szűkebb perspektíván, és bőségesen közöl olyan ismereteket, melyek által a gyakorló orvosok számára is hasznos kézikönyv.

A kötet az eddig megjelent német orvosi pszichológia és szociológia könyvek közül a legátfogóbb. Korszerűsége és gazdag tartalma alapján mindenkinek ajánlható, aki egyetemeinken a tárgyat akár magyarul, akár németül oktatja.

Dr. Tiringer István

PTE ÁOK Magatartástudományi Intézet
7621 Pécs, Szigeti út 12.

E-mail: istvan.tiringer@aok.pte.hu

A Civil Szellem sorozat első kötetei

Az egyik legdinamikusabb – részben társadalomtudományi profilú – magyar kiadó, a Typotex 2004-ben *Civil Szellem címen* új sorozatot indított. A sorozat egységes formátumú, fényes papírkötésén azonosak a szimbólumok, a papír jó minőségű, a kiadóra jellemző módon logikus és tiszta a tipográfia. A sorozat első négy kötete lényegében három könyv, mert az első két kötet egy nagyobb lélegzetű kiadvány két része.

Helmut Anheier – Marlies Glasius – Mary Kaldor (szerk.): **Globális civil társadalom, 1-2.**

Typotex Kiadó, Budapest, 2004

492 és 548 oldal, ára: 4500 és 4800 Ft

ISBN 963 7546 16 2, valamint 963 9548 27 8

A sorozat címét és talán koncepcióját is ez a két kötet ihlette, hiszen a nyugati társadalmakban is nagy figyelmet váltottak ki. Lényegében a London School of Economics (a kiadvány Londoni Közgazdasági és Politológiai Egyetemenként fordítja le) keretében folyó nagy kutatási áramlatot tükrözik, amely a civil társadalom és a globalizáció egymással érintkező, de sok szempontból divergáló folyamatait értelmezi. Mindkét kötet bevezetőjét az egyetem igazgatója, Anthony Giddens, a nálunk is jól ismert neves brit szociológus írta. A szerkesztők, szerzők nagy része is londoni, illetve brit, főleg az egyetem Civil Társadalmi Központjának és a Demokrácia Tanulmányozásának Központja, illetve több más, hasonló, de a civil társadalommal kapcsolatos kutatóegység munkatársa. A kötet szerkesztői szerint a világ általános globalizációjához hasonlóan a civil társadalom is globalizálódik, és ezt a jelenséget a társadalomtudományok nem tudják kezelni, érdeklődésük főleg a nemzetállami keretek között működő társadalmakra irányul. Közben a civil világ a demokrácia jegyében és érdekében, de világos önérvényesítő elvek szerint szerveződik, politikai erőket fejleszt ki és mozgósít, a multinacionális cégeket profitjukban érintő nemzetközi akciókra képes, erőteljesen befolyásolja a médiát és a közvéleményt, és több mai világmozgalom erőforrása.

A két kötet eredetileg évkönyvként, *Global Civil Society Yearbook* címen 2001-ben, illetve 2002-ben jelent meg az Oxford University Press kiadásában. Mindkét kötet lényegében hasonló szerkezetű: mindegyik négy nagy részből áll. Az első rész konceptuális jellegű, és mindkét kötetben valamilyen módon ez a legfontosabb fejezetek helye. Az első kötetben a szerkesztők bemutatják az új fogalmat, a globális civil társadalmat – mint jelenséget és mint elemzési kategóriát –, majd John Keane mintegy ellentpontként és vitapólusként tárgyalja a dilemmákat, akadályokat, problémákat, amelyekkel a globalizálódó polgári társadalmak találkoznak. A második kötetben már nem az elméleti téma felvetés és helyzetbemutatás az érdekes, hanem 2001. szept. 11. hatásának bemutatása a globális civil társadalomra. 2001. szept. 11-ig a globális polgári szerveződések töretlen és lendületes fejlődés jellemezte, ám a két amerikai felhőkarcoló összeomlása a fejlődés megfordulását vetítette előre. A szabadság és a demokrácia határai átalakultak, újradefiniálódtak. A vallás jelentősége új fényben jelent meg, felvetve, hogy összefér-e egymással a vallási társadalom

és a civil globalizáció, illetve hogy miként kell viszonyukat meghatározni. Erről szól a második kötet első három fejezete.

Bár a kötetek első részei a legfontosabbak, a második részeket lehet talán a legérdekesebbnek tekinteni, melyek mindkét kötetben a civil globalizáció nagy területeit mutatják be. Az első kötetben az új antikapitalista mozgalmakon, a növényi biotechnológia ellen és a környezetvédelem mellett megnyilvánuló fellépésen és a humanitárius katonai és segítő beavatkozásokon át jelennek meg a területek, a másodikban pedig a globális vállalati felelősség, a HIV/AIDS-járvány vonatkozásában, és a nemzetközi bíróságok létrehozásával kapcsolatban.

A harmadik rész címe mindkét kötetben a „Globális Civil Társadalom Infrastruktúrája”, de a súlypontok mások a két kötetben. Az elsőben az internet, a globális mozgalmak csúcstalálkozóinak gyakorlata és a globális szervezetek pénzügyi háttere a téma, a másodikban a média és az információs (második) forradalom, a globális szervezeti formák kérdései és a globális városok (vagyis a diaszpórák nemzetközi hálózatai).

Végül a negyedik rész mindkét kötetben adatok, táblázatok, bibliográfiák, honlapjegyzékek és más, a témakörre vonatkozó információs források bemutatása, illetve azoknak a módszereknek a leírása, amelyek segítségével ezek mutatókká, jelzőszámokká alakíthatók, tehát összehasonlításra alkalmassá válnak. Ha a negyedik részt jelzővel kell ellátni, akkor azt mondhatjuk, hogy ez a leghasznosabb, mert tudósok, újságírók, politikusok ennek nyomán tudnak leginkább tájékozódni, elemzéseket végezni. Az első kötetben kb. 150, a másodikban több mint 200 oldal e rész terjedelme.

A két kötet nemcsak nálunk újszerű és ezért nagyon jelentős, hanem – mint olvasásuk nyomán világossá válik – ez a megközelítés világszerte új, és ilyen átfogó, szinte monográfiászerű tárgyalás más kiadványban nem található meg. Így tehát bizonyos, hogy a kötetek egy sor könyvtárban, intézményi, vállalati és szerkesztőségi könyvespolcon nélkülözhetetlen kézikönyvként, referenciamunkaként lesznek jelen.

Bertrand Russell: **A hatalom. A társadalom újszerű elemzése**

Typotex Kiadó, Budapest, 2004, 200 oldal, ára: 2200 Ft
ISBN 963 9548 31 6

A könyv a csaknem 100 évet élt brit filozófus hatalmas életművének kevésbé ismert darabja. Az utószóban a szerző maga is borong, nyilván egy késői újrakiadás során, életrajzának utolsó részéből idézve, hogy ő fontosnak tartotta ezt a könyvét, és csalódva kellett tapasztalnia, hogy a

közgondolkodásra kevés hatása volt. Az 1938-ban megjelent eredeti kiadás lényegében – ahogy ma mondanánk – dekonstruktív volt, és éppen arra készítette fel az olvasót, hogy legyen kritikus a hatalom különböző megnyilvánulásaival szemben, lépjen fel a demokrácia érdekében a hatalom korlátozásáért, és a kritikát kiterjesztette a „totalitárius demokráciákra” is, elsősorban a szocializmusra. A könyv azért is illik a *Civil Szellem* sorozatba, mert a mindennapi társadalomkép és történettudomány alapján bemutatja a hatalom természetét, kiemelve a kényszer, a manipuláció – vagyis a jutalom és a büntetés – , illetve a meggyőzés, befolyásolás mozzanatait, formáit, megnyilvánulásait és filozófiai vetületeit. Nagyon sok történelmi – főleg ókortörténeti – példát idéz, az ókori filozófusok államelméleteit használja fel illusztrációnak, angol és német irodalmi művekből, gyakran költeményekből merít fontos tételeket. Általános emberi motívumokat keres a hatalomvágy mélyén, de elemzésében rájön, hogy a társadalom szabályozása, illetve a kollektív uralom a lényeg, rámutat, hogy a kontroll a fő hatalmi törekvésekben nem maga a társadalomalakító akció, ez csak a háborúk és a forradalmi hatalom (ilyen címen fejezet van a könyvben) gyakorlása során kerül előtérbe. Szól a gazdasági és a papi hatalomról, igen figyelemreméltó módon világítja meg a közvélemény feletti hatalom fontosságát, értelmezi a szervezetek és kormányzati intézmények szerepét, a versengés tényezőjét, és sok más olyan kérdést, amelyeket a mai szociológiai hatalomkutatás tárgyal.

Leginkább a hatalmi filozófiák, az erkölcs és a hatalom, illetve az etika hatalommal kapcsolatos mondanivalói tartalmazzák a dekonstruktív tartalmakat. Az utolsó fejezet címe jellemzően „A hatalom megszelídítése”.

A könyv – a mai társadalomtudományok ismereti bázisáról visszatekintve – kissé elavult munka. A szerző mintegy anekdotázik, a fejezetek között kevés az összefüggés, több téma el is különül (pl. a papi hatalomról szóló fejezet a könyv elején van, és később kerül elő a „Hitvallások mint a hatalom formái” című fejezet), tehát úgy tűnik, mintha a szerző anekdotikusan és esetlegesen építkezne, hiszen láthatóan egy-egy fejezet egy-egy történelmi korszakon át mutatja be a témát, és pl. a papi hatalom a keresztény középkort idézi, míg a hitvallások hatalma már a vallási mozgalmakból kitekintve tűnik fontosnak. Ám a stílus nagyon jó, a fogalmazás szellemes, a tárgyalt történelmi események leírása érdekes és fordulatos, és a magabiztosan elemző és ítélező szerző magával tudja ragadni az olvasót, aktiválni tudja annak mindennapi tudását, közvetlen társadalmi tapasztalatait, és így azt a benyomást tudja kelteni, hogy a könyv a tárgykörben kreatív rendet teremt.

Ezt jól illusztrálja a kötet végén – némileg szokatlan módon – megszólaló fordító, aki nem más mint Ádám András, neves matematikus, aki a tár-

sadalmat megérteni akarván 1970 táján bukkant az eredeti szövegre, és az annyira hatott rá, hogy önmaga számára (!) lefordította; ez a fordítás jelent most meg, ezt kontextualizálta a fordító a Russell-életművön belül. A kor, a fontos könyvre való rátalálás és rácsodálkozás jellemző a magyar huszadik századra, több jeles ember történetéből tudunk ilyen példát, és azt hiszem, sokak kerültek olyan kötetek hatása alá, mint Alexis Carrell *Az ismeretlen ember* című műve, Teillard de Chardin (magyar fordításban külföldről becsempészett) könyve, az egzisztencialista filozófusok írásai, stb. Ádám András hűsége és hiteles kiállása Russell e műve mellett mégis különleges és példamutató. Ez egyben jó bizonyíték, hogy a könyvet ma is érdemes elolvasni, hogy ma is érdemes volt kiadni, mikor újra és újra vívódunk a civil társadalom és a demokrácia hatalmi dilemmáival.

Barbara Day: **Bársonyos filozófusok**

Typotex Kiadó, Budapest, 2004, 283 oldal, ára: 2900 Ft
ISBN 963 9548 30 8

A kötet 1999-ben jelent meg, a cseh bársonyos forradalom tizedik évfordulójára, mintegy emléket állítva ennek a különös társadalmi mozgalomnak, amely 1979-től kezdve, de még a Charta 77 idejére visszamenően sokat tett azért, hogy az elnyomó rendszer Csehszlovákiában fellazuljon, és az emberek öntudatra ébredjenek. Nálunk ez a mozgalom nem eléggé ismert – most ez a könyv történetírői pontossággal, dátumokkal, személyekkel és helyszínekkel együtt mutatja be ezt a különös, sokgócú folyamatot, amely nem volt annyira szervezett, mint a lengyel ellenállás repülő egyetemeinek mozgalma, de százakat aktivált, és a nyugati országok vezető filozófusait is bevonta a csehszlovák szellemi érvelésbe. A könyvben megtaláljuk Derrida történetét, amelyet most – halála után – a sajtó is sokszor felidéz: a nagy francia filozófus is ellátogatott előadóként az állástalan vagy deklasszált prágai filozófusok lakásokon tartott kurzusaira, és amikor a rendőrség kábítószer-csempészet vádjával letartóztatta, ebből nemzetközi incidens és médiaesemény lett, amely segítette a filozófusok csendes mozgalmát reflektorfénybe állítani.

A cseh filozófusok (főleg Prágában történtek az események, de később Brno és Pozsony is fontos központtá vált), pl. Jan Patočka, Radim Balous, Julius Tomin és mások fiatalokat gyűjtöttek maguk köré, rendszeres filozófiai kurzusokat tartottak, és igyekeztek a legitimitás határain belül maradni, tartózkodni a rendszerellenességtől. Ám többségük aláírta vagy támogatta a Chartát, már számkivetett volt, és ezért folyamatosak vol-

tak a rendőri zaklatások. Később már betiltások, bebörtönzések következtek, nemcsak a fő szereplőket, hanem a „szcéna” fiatal tagjait (köztük Václav Havelt) próbálták izolálni, kiemelni. 1979 azért érdekes, mert megjelentek a külföldi látogatók, előadók, ezek eszméket és információkat hoztak, erkölcsi támaszt adtak, és bár a nyilvánosság figyelmét a filozófiakörökre irányították, a nyugati közvélemény védelmét is jelentették. Főleg brit, cambridge-i és oxfordi filozófusok segítettek, Kathy Wilkes, Roger Scrutton és sokan mások (később franciák, németek, hollandok), akik nagyon sokat tettek, védelmet adtak az üldözötteknek, létrehozták a Jan Hus Education Foundationt, amely már a nyolcvanas években nagyon sok pénzt és emberi támogatást tudott mozgósítani (a finanszírozók között volt Soros György is).

A könyv kitűnően megírt munka, tele eseménnyel, anekdotával, találon megrajzolt karakterekkel, társadalomképpel, politikatörténeti részletekkel, de az egész a bátor polgár, a filozófus (majd később az avantgárd zenészek, irodalmárok is hasonló alakot öltöttek) helytállásának hőskölteménye, miközben ez a történeti feltárás tudományosan is pontos, a szerző minden elérhető résztvevőt kikérdezett, dokumentumokat vizsgált át. Valami egészen különleges a történet abból a szempontból is, hogy a filozófusok tényleg a saját mesterségükkel foglalkoztak, éves tanfolyamot tartottak a preszokratikusokról, a nyelvfilozófiáról és sok más olyan kérdéstről, amelyeknek tényleg nem volt politikai tartalmuk, de a totalitárius rendszerben a szellemi szabadság különös auráját hordozták.

Kevés történet jellemző jobban ennél a civil társadalomra, és kevés eseménysor illusztrálja, hogy milyen fontos a filozófia (és mennyire nem igaz a közelmúlt magyar politikai vezetőjének állítása, hogy az országnak nincs szüksége annyi filozófusra, kevesebbet kell képezni...)

Day könyvét nem kell ajánlani, csak híret kell vinni, és bizonyosan nagy siker lesz; az átlagolvasó is örömét lelheti benne.

Dr. Buda Béla

Nemzeti Drogmegelőzési Intézet
1145 Budapest, Amerikai út 96.